

Czeczeli Vivien – Kolozsi Pál Péter – Kutasi Gábor –
Marton Ádám – Várpalotai Viktor

A Covid-19-válság rövid távú fiskális válságkezelése

2020-ban az egyes országok gazdaságpolitikáját alapvetően határozták meg a Covid-19-járvány okozta következmények. A vírus elleni védekezés egyes elemei gazdasági károkkal jártak. A természetes piaci folyamatok működése a korlátozó intézkedések és a külső sokkhatások következtében eltért a megszokottól. Amint az egyes gazdasági szereplők mozgásteret beszűkült, az állami szerepvállalás vált meghatározóvá. A gazdaság működésének fenntartása kulcsfontosságúvá vált a jövőbeli károk enyhítése érdekében. Az egyes országok fiskális oldalról történő válságkezelése meglehetősen heterogén képet mutatott annak ellenére, hogy a lépések javarészt ugyanazon területekre fókuszáltak. Európa országait vizsgálva ezek elsősorban a munkahelyek védelmére, a különböző adó- és egyéb fizetési kötelezettségek enyhítésére, valamint a kkv-szektor, illetve egyes iparágak megsegítésére irányultak. A jelen kutatás célja az általános világgazdasági összkép és gazdasági összefüggések részletes tárgyalásán túlmutatóan az egyes európai országokban alkalmazott rövid távú fiskális válaszlépések számbavétele és rendszerezése.

Bevezetés

A koronavírus okozta gazdasági világválság karakterében jelentősen eltér az elmúlt 100 évben megtapasztalt globális válságoktól, mivel nem a gazdaság működéséből ered, és a kiváltó tényezőt nem is lehet gazdasági megoldásokkal felszámolni. A 2020-as gazdasági válság hirtelen bekövetkező külső sokkhatás eredménye, és várhatóan egy éven belül megszüntethető az egészségügyi és mobilitási korlátozások jelentős része. Az azonnali gazdaságpolitikai kezelés tehát nem az élénkítésre, hanem a kapacitások megőrzésére fókuszál mind vállalati értelemben, mind a háztartások és állampolgárok szintjén.

A vírus elleni védekezést szolgáló korlátozó intézkedések tovagyrűző hatásai kínálati és keresleti oldalról egyaránt sokkhatásokat eredményeztek. Kínálati oldalról a termelési és gyártási folyamatok hirtelen leállása, az ellátási láncok összeomlása okozott problémát. E fennakadások kezelése érdekében bevezetett intézkedések közé sorolhatók többek között az egyes iparágak és a kkv-szektor számára nyújtott támogatások, a különféle kedvezmények és a fizetési halasztási lehetőségek. Keresleti oldalról kulcsfontosságúvá vált a fizetőképes kereslet fenntartása, amely a különféle bérkompenzációs rendszerek, adókedvezmények, hiteltörlesztési moratóriumok stb. bevezetésén keresztül valósult meg. A vírus okán kialakult negatív gazdasági folyamatok tehát az állami szerepvállalás fokozottabb mértékét és a fiskális oldali beavatkozások gyors és azonnali reakcióját követelték meg.

A helyzet súlyosságát igazolja továbbá, hogy a koronavírus-válság 2020-as első hulláma jelentős világgazdasági visszaeséshez vezetett, és a nemzetközi kereskedelem volumene szintén drasztikusan csökkent. Hangsúlyozandó ugyanakkor a gazdaság életben tartása érdekében tett lépések költségoldala is, ami a költségvetési egyenlegek és az adósságráták értékeiben mutatkozik meg, és hosszú távon is kihívás elé állítja a gazdaságpolitikusokat.

A fentiekkel összefüggésben jelen kutatás kiindulópontja a koronavírus-válság következtében kialakult világgazdasági helyzetkép felvázolása. A cél azoknak a gazdasági összefüggéseknek és hatásmechanizmusoknak az azonosítása, amelyek meghatározták az egyes országok gazdaságpolitikai szerepvállalásának jellegét. A kutatás második egységében az egyes országok szintjén megvalósított konkrét, rövid távú fiskális és egyéb gazdaságpolitikai válaszlépéseket rendszerezük. Összefoglaljuk az egyes országok által megvalósított bérkompenzációs rendszerekhez, a fizetési halasztásokhoz, valamint az áfa, tb és egyéb munkáltatói járulékok csökkentéséhez kapcsolódó intézkedéseket. A kutatás kiterjed más adókedvezmények, illetve a kkv-kat és egyéb iparágakat érintő támogatások rendszerezésére is. Az utolsó egységben a következtetések levonása, illetve néhány jövőre vonatkozó tanulság megfogalmazása történik meg.

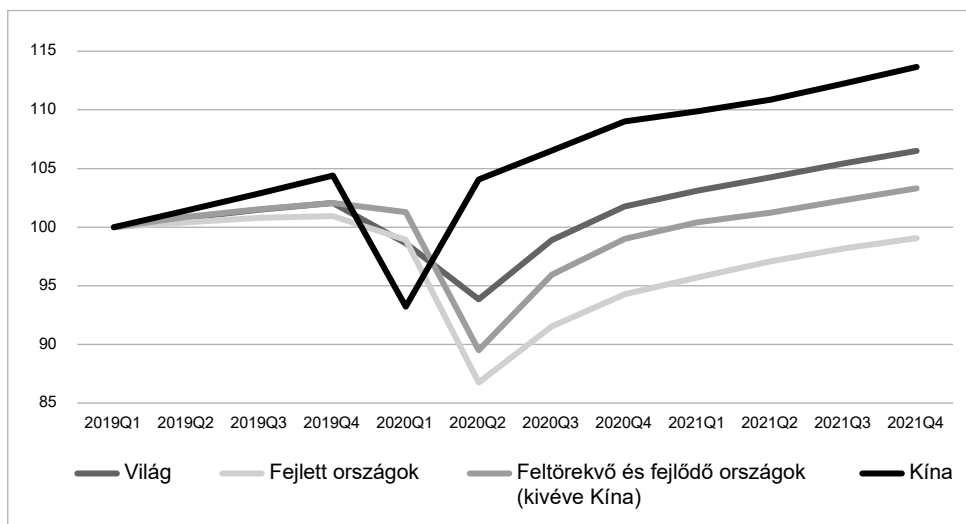
A globális gazdasági összkép

A Covid-19 által okozott gazdasági válság sajátossága az elmúlt 100 év nagy, globális válságaihoz képest, hogy nem a gazdaság működéséből vagy a kapitalizmus rendszerű kudarcaiból keletkezett, hanem egy gazdaságon kívüli tényezőből. Az 1929 és 1933 közötti válság (*Great Depression*) a kereslet-kínálat egyensúlyának megbomlásából alakult ki, amelyre azután felépült a keynesi közgazdasági iskola. Az 1971-es dollárválság a monetáris politika manipulációjából, majd az 1973-as olajválság (*Great Recession*) a nyersanyagpiaci kartellezésből indította el azt az inflációs környezetet, amely végül az 1980-as évek stagflációs válságához is elvezetett, és a monetarista közgazdasági irányzatot is kitermelte. A szintén globális hatású 2001-es dotcomválság a tőzsdék túlarazottságából, míg a 2008-as pénzügyi válság az amerikai hitelpiac kockázatterzékelési kudarcából alakult ki. Ezekkel szemben a 2020-as pandémia a gazdaságon kívüli, egyszeri külső sokkhatásnak tekinthető (*Great Lockdown*, magyarul „nagy bezárkózás”). Ebből az is adódik, hogy a válságkezelés során az egykor jól bevált megoldások nem feltétlenül hatékonyak és eredményesek.

A válsághelyzet váratlanságát már a hatásokat elsőként tükröző márciusi gazdasági statisztikák is tükrözték. A februári növekedés után például márciusban az Európai Unió építőipari teljesítménye 12%-kal esett vissza februárhoz képest.¹ Már a 2020-as első negyedéves statisztikákban is megmutatkozik a járvány gazdasági hatása, noha a 90 nappól a legtöbb tagországban mindössze az utolsó

¹ Eurostat: *Production in construction down by 14.1% in euro area* (2020. május 19.).

15–20 napon vezettek be kijárási korlátozó intézkedéseket. Az EU egészének kibocsátása (GDP-je) 3,3%-ot csökkent a megelőző negyedévhez, és 2,6%-ot 2019 első negyedévéhez képest az Eurostat első becslése alapján.² Az IMF 2020 második negyedévére jelentős (2009Q1-hez viszonyított 6,2%-os) világgazdasági visszaesést becsült, majd ezt követően 2021-re már közel 6%-os növekedést prognosztizál (1. ábra). Ez jóval meghaladja a 2008-as válság nulla közeli értékre történő globális teljesítménysökkenését.

1. ábra Az IMF előrejelzése a világgazdaság növekedésére

Forrás: a szerzők szerkesztése az IMF (2020) adatai alapján

A világkereskedelem esetében 11%-os visszaesést vár az IMF 2020-ban, majd 2021-re már gyors talpra állást prognosztizál (2. ábra).

Európát vizsgálva a GDP-arányos költségvetési hiány 2020 első negyedévében, amikor a tagországok elkezdtek bevezetni a válságkezelő intézkedéseiket, az euró-övezetben 2,2%-ra, míg az EU28 országokat tekintve 2,3%-ra nőtt. A megelőző időszakokhoz viszonyítva ez egy meglehetősen nagy emelkedés (korábban a mutató értéke megközelítőleg -0,7% volt) (3. ábra).

Az ipari termelés 2020 májusában 11,4%-kal emelkedett, miután áprilisban 18,2%-kal, márciusban pedig 10,8%-kal visszaesett. A február óta tapasztalt teljes visszaesés megközelítőleg 18,8%-os. A legnagyobb növekedés Olaszországban (42,1%), illetve Franciaországban (20%), valamint Szlovákiában (19,6%) ment végbe.

A magyar adatok is hasonló törést mutatnak. A márciusi magyar ipari termelés 10%-ot esett naptári hatással kiigazítva az előző év márciusához képest,³ áprilisban

² Eurostat: GDP down by 3.8% and employment down by 0.2% in the euro area (2020. május 15.).

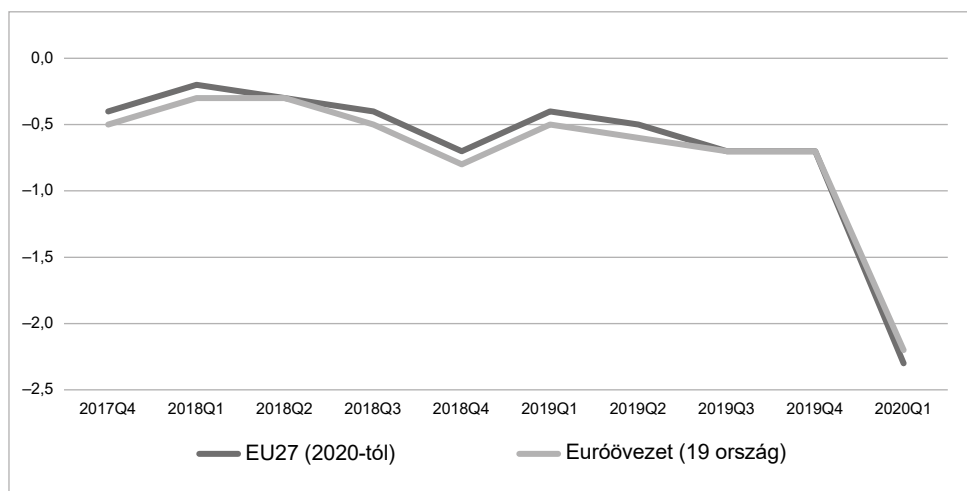
³ KSH: 5,6%-kal csökkent az ipari termelés (2020. május 13.).

pedig közel 37%-kal szűkült.⁴ A magyar turizmusban a vendégéjszakák száma 65%-kal zuhant vissza márciusban 2019 azonos hónapjához képest.⁵

2. ábra Az IMF előrejelzése a nemzetközi kereskedelem volumenére

Forrás: a szerzők szerkesztése IMF (2020) és OBR-adatok alapján (sötétebb színnel jelölve az előrejelzés)

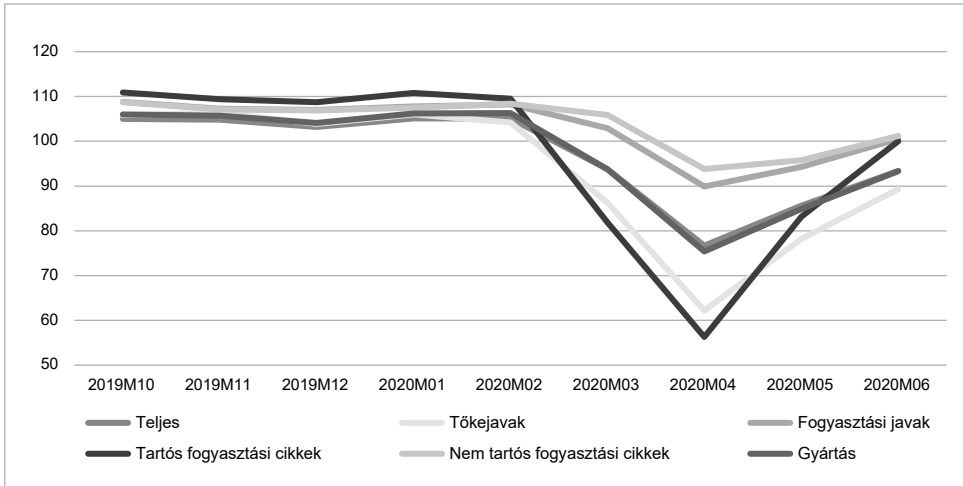

3. ábra Költségvetési egyenleg a GDP %-ában (naptári és szezonális kiigazítással)

Forrás: a szerzők szerkesztése az Eurostat adatai alapján

⁴ KSH: 38%-kal csökkent az ipari termelés (2020. július 14.).

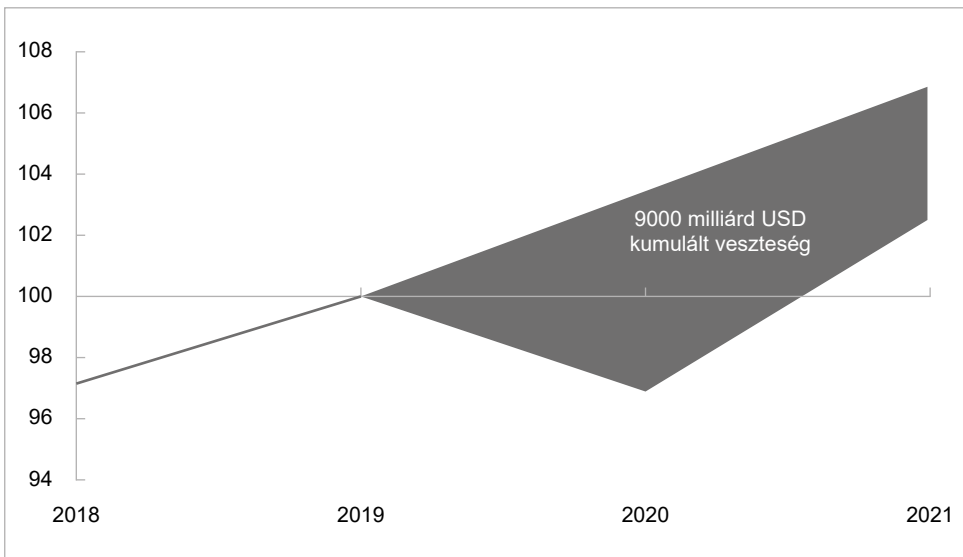
⁵ KSH: A vendégéjszakák száma márciusban 65%-kal csökkent (2020. május 7.).

4. ábra Az ipari termelés alakulása az Európai Unióban

Forrás: a szerzők szerkesztése az Eurostat adatai alapján

Izgalmas kérdés előretekintve, hogy a válság okoz-e maradandó növekedési késleltetést vagy jövedelemkiesést a gazdaságoknak. Az IMF munkatársai által előrevetített számítások alapján, ha a válság előtt kalkulált növekedési pályához viszonyítunk, 9000 milliárd dollár jövedelem fog elveszni addig, amíg végleg visszatér a világ-gazdaság az eredeti növekedési pályára (5. ábra).

5. ábra Az IMF becslése a GDP-kiesés halmozott mértékére a 2020. januári és áprilisi World Economic Outlook előrejelzések különbsége alapján

Forrás: a szerzők szerkesztése Gopinath (2020) alapján

A válság sajátosságai és a válságkezelés karakterisztikája

A koronavírus okozta globális gazdasági válság sajátossága, hogy nem likviditáshiányból vagy keresletvisszaesésből, netán túltermelésből ered.

A krízis nem gazdasági jellege egyben azt is indukálja, hogy a fogyasztási igény és a fizetőképesség szintje nem változik. Ám a kialakult gazdasági válság, a bizalmi krízis és a félelem azonnali hatása e logikát felülírja. A hatások mélyülését idézi elő, hogy az emberek mobilitása jelentős mértékben visszaesik, hiszen a járvány megfékezésének (átmenetileg) egyetlen módja a társadalmi érintkezések radikális csökkentése. A mobilitás csökkenése egyrészt az emberek egyéni reakciójából, másrészt pedig a kormányzatok rövid távú intézkedéséből (lezárás, kijárási korlátozás) következik. Ezért a pandémia okozta gazdasági válságkezelés nem a keresletélénkítésre fókuszál, hanem a termelési kapacitások megőrzésére, fenntartására. Mindez hallgatólagosan azt feltételezi, hogy a termelés kiesés átmeneti, és a járvány terjedése idővel olyan egészségügyi megoldásokkal is kezelhető, amelyek nem igényelnek jelentős mértékű kijárási korlátozást. Mit tehetnek a munkavállalók ebben a helyzetben? Leginkább azt, hogy otthon maradnak (akik megtehetik), illetve felfüggesztik a munkavégzést (önként vagy kényszerből) – vagyis kényszerűen immobillá vált a munkaerő.

Mivel tehát a 2020-as világválság külső, azaz nem gazdasági okból ered, így a sikeres válságkezelés is elsősorban a nem gazdasági eszközök alkalmazásától függ. Ez magában foglalja például az egészségügyi kapacitások kiépítését, a megfelelő gyógy mód megtalálását, a megelőző védőoltás kifejlesztését, a társadalmi viselkedés alakítását. A gazdasági válságkezelés tehát mindezek függvényében két szakaszra oszlik:

(1) Az első szakasz a válság azon különlegességéből következik, hogy a külső sokk hatás egyik napról a másikra történő lezárásokat eredményezett. Mindez egyben számos iparág számára az azonnali leállást is jelentette. Az azonnali intézkedések keretében rövid távon mindent annak a célnak kellett alárendelni, hogy a kapacitásokat fenntartsák a gazdasági szereplők. Prioritásként volt jelen, hogy megakadályozzák a társadalom összeomlását eredményező tömeges elszegényedést. A megfelelő lépések hiánya ugyanis ellehetetlenítette volna az egészségügyi védekezést, és így az emberi életek megvédése sem lehetett volna sikeres. Továbbá az újraindításkor egy leromlott fizikai és mentális állapotú munkaerőtömeggel, sőt adott esetben leromlott, megrongálódott tőkeeszköz-állománnyal kellene számolni. A kapacitások fenntartása tehát egyrészt azt is jelenti, hogy a vállalatok minél több munkaerőt tartanak meg állományban, ezáltal jelentős munkaerőtoborzási időt megtakarítva a későbbiekre. Másrészt pedig azt is, hogy a háztartások képesek fenntartani a munkaerő-kínálatukat. Amennyiben az emberek jövedelmének jelentős része valamilyen módon fennmarad, úgy képesek a fizikai és a mentális képességeiket megfelelő kondícióban tartani.

(2) A válságkezelés második szakasza a gazdaság újraindítása. Mindez kiterjed az emberek (fogyasztók, munkavállalók) fizikai mobilitásának és a társadalmi

érintkezési terének bővítésére, vagy éppen a mobilitást helyettesítő megoldások elterjesztésére is. Ebben a szakaszban nem a termelési kapacitások megtartása, hanem a növekedés beindítása lehet a gazdaságpolitika fő célja. Mindez egyúttal a pénzáramok fenntartását, valamint a fejlesztésekre, beruházásokra való fókuszálást is jelenti.

Jelen tanulmány a 2020 tavaszán hozott rövid távú, kapacitásmegtartó válságkezelés európai példáit tekinti át. Minél inkább sikeres a rövid távú program a vállalati kapacitások megőrzésében és a háztartások fizetőképességének fenntartásában, annál hamarabb képes a gazdaság visszatérni a korábbi jövedelemszint közelébe.

Az európai országok válságkezelő intézkedéseit összegezve előjáróban elmondható, hogy a kijárási korlátozásokkal párhuzamosan meghozott rövid távú gazdaságmentő lépések nagyon hasonlóak voltak az országok között, ugyanakkor igencsak eltérnek a korábbi gazdasági válságok kezelésétől. Az első lépések a különböző fizetési kötelezettségek halasztását, felfüggesztését foglalták magukban. Ezek az intézkedések nagyon rövid távon nem igényelnek forrásokat, így gazdaságpolitikai tekintetben a legkönnyebben meghozható döntésnek tekinthetők. Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a befizetések elmaradásakor szükségszerűen hiány keletkezik, amit finanszírozni kell.

Szinte minden ország lehetővé tette mind a háztartások, mind a vállalatok számára, hogy bizonyos hitelek törlesztését elhalaszthassák. Az eltérések legfeljebb a hiteltípusok és a halasztás hossza esetében találhatók. Sok esetben a közműtarozások fizetését is felfüggesztették, könnyítve ezzel a háztartások kiadási oldalát. Hasonlóképp halaszthatóvá tették az adókötelezettségek teljesítését, illetve a rendkívüli időszakra az adótartozások késedelmi pótlékát és kamatát is eltörölték. Igaz ugyan, hogy itt az államháztartás már lemond bizonyos bevételekről, azaz „áldozatot hoz”, de a pénzügyi nehézségekkel küzdő cégek esetében ez a lemondás inkább csak elvi, hiszen úgysem fizetnek adót, így viszont esetleg túlélhetik a termelés kiesését. Egyes országok bizonyos adónemek csökkentését is megengedhették maguknak, kifejezetten a költségcsökkentést megcélózva, például az üzemanyagok jövedéki adója esetében.

Ahogy azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a vállalkozások tömegesen képtelenek megtartani a munkavállalóikat, a kormányok számára elkerülhetlenné vált a bérköltségek részleges vagy teljes finanszírozása. Két nyomós érv is támogatja ezt a finanszírozási programot: az egyik a már fent ismertetett kapacitásfenntartás, a másik a háztartások jövedelmének fenntartása. Az európai esetekben a minta a már egy évtizeddel korábban is alkalmazott német *Kurzarbeit*, amelynek kiinduló elvárása, hogy a munkavállaló kerüljön át részmunkaidős foglalkoztatásba; ez esetben az állam fizeti a bér meghatározott részét, jellemzően 60–80%-át. Általában ez az állami hozzájárulás is felső határhoz van kötve, a minimálbérhez viszonyított módon. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy ez az állami bérátvállalási rendszer hasonló nagyságrendű tömegeket képes ideiglenesen a foglalkoztatási státuszban tartani, mint amekkorát a munkanélküliség érint. Az országok között

eltérő gyakorlat alakult ki arra vonatkozóan, hogy az állam milyen mértékű finanszírozást vállal a bérköltség fent meghatározott módon megállapított összegéből. Az egyik lehetőség, hogy az állam egyedül finanszírozza, és így nem is vár el tényleges munkavégzést. Ez lényegében a munkanélküliségi transzfernek felel meg (lásd román kényszerszabadság). A másik lehetőség, hogy az állam elvárja, hogy a cégek finanszírozzák a bér kisebbik hányadát, amely így viszont részmunkaidős munkavégzést vagy továbbképzésen való részvételt vár el a munkavállalótól. Ez tehát valós foglalkoztatás marad.

A bértámogatáson túl a legtöbb ország igyekezett a bajba jutott ágazatok számára a vállalati mérettől függő támogatást nyújtani, illetve beruházási hitelkeretet és hitelgaranciát biztosítani. Viszonylag kevés európai ország élhetett a jegybanki kamatcsökkentés eszközével, ugyanakkor az eurózóna tagok jegybankjai között is előfordult hitelkínálat-bővítés a kereskedelmi bankok felé. Bizonyos országok megengedhették maguknak a költségvetés hitelekkel és államkötvényekkel történő finanszírozási részarányának drasztikus növelését, míg mások a Nemzetközi Valutaalap (IMF) fordultak segítségért, megint mások pedig csak kis léptékű deficitnövekedést engedtek meg maguknak – hogy az utóbbi kényszerűségből vagy fiskális fegyelemből történt-e, azt a későbbiekben érdemes lesz vizsgálni.

Azzal együtt, hogy jól körülírható az az eszköztár, amely képes lehet átmenteni a gazdaságokat az átmeneti immobilitást okozó exogén sokkon, felfedezhetők eltérő szemléletű stratégiák és hangsúlyok is az egyes országok között. Egyes országok az adósságból finanszírozott mentőcsomagra hagyatkoznak (például Franciaország), mások a munkaerő állományban tartására fókuszálnak (például Románia), de felfedezhető az előrettekintő, azaz az innovációs képességek kiteljesítésével az immobilitásból fakadó problémákat rövid távon is meghaladni igyekvő szemlélet is (például Észtország).

Az Európai Bizottság szintén szerepet vállal a gazdaság újraindításának támogatásában, bár ez a rövid távú kapacitásmegőrző fázisban viszonylag mérsékelt volt. A két legfontosabb beavatkozási eszköze a SURE-alap, valamint a közös kötvénykibocsátás. Az előbbi a „szükséghelyzeti munkanélküliségi kockázatokat mérséklő ideiglenes támogatást nyújtó európai eszköz”, amely 100 milliárd euró összértékű segítséget nyújt a munkavállalók és a vállalkozások számára. Az EU a 2021-ben induló, következő költségvetési ciklusban tud igazán hozzájárulni a válságkezeléshez friss pénzügyi forrásokkal. Ez a költségvetés eredetileg is az olyan technológiai váltásokra helyezte a hangsúlyt, mint vállalati digitalizáció és zöldenergiára való áttérés, amelyek a vírus miatti immobilitásra is választ adhatnak, miközben a beruházásokon keresztül a gazdaságélénkítést is támogatják.⁶ A Bruegel-csoport által tett javaslat⁷ a költségvetésről zajló vita idején

⁶ Piac és Profit: *Milyen vállalati tevékenységek lesznek a nyertesei a következő hétéves ciklus uniós költségvetésének?* (2020. március 17.).

⁷ Darvas Zsolt: An uncompromising budget. *Bruegel*, 2020. május 29.

még inkább ezt a felhasználási célt teszi hangsúlyossá, miközben a válságból való kilábalást helyezi a fókuszba. Feltételezve azonban, hogy a 2020-as válság nem tart ki a következő uniós költségvetési ciklus felhasználhatóságának végéig (azaz 2029-ig), sok múlik majd a tagállami kormányok operatívprogram-menedzselési képességén. Sok uniós tagállam esetében rendszeres tapasztalat, hogy a költségvetési időszak végén próbálják elkölteni a számukra biztosított uniós támogatási keret túlnyomó többségét.

A gazdasági problémák elemzésekor szót kell ejtenünk arról is, hogy az utóbbi években a globális ellátási láncok minden eddiginél szorosabban és mélyebben összefonódtak. Kína globális gazdasági és kereskedelmi súlyának jelentős növekedése a világ többi részének kitétségét is növelte az alkatrészfüggőségen keresztül. A kínai koronavírus-járvány kitörését követően a kínai hatóságok szigorú járványügyi intézkedéseket hoztak. Ennek következtében szinte teljesen leállt az élet Hupej tartományban, a gyárak szintén bezártak. A legfertőzöttebbnek bizonyult tartományon kívül Kína-szerte is hasonló módon zuhant vissza a gazdasági aktivitás. A sorozatos gyárleállások közepette növekvő aggodalom töltötte el az európai termelővállalatokat is. A félelmük abból táplálkozott, hogy a kínai alkatrész-beszállítások esetleges elmaradása térdre kényszeríti a saját termelésüket, ami végül is az átmeneti gyárleállások formájában be is következett. A brüsszeli Bruegel Intézet kutatóinak számításai szerint meglehetősen nagy a kínai alkatrészekről való függés. Ráadásul a legnagyobb mértékben Magyarország függ a kínai alkatrészek importjától. Itthon 100 forintnyi előállított termékbe több mint 9 forintnyi kínai termék épül be, míg az EU átlagában ennek csak a fele.⁸ A gyárleállások tanulsága az lehet a nemzetközi nagyvállalatok számára, hogy érdemes átgondolniuk a globális termelési láncaik regionális újrászervezését.⁹

Az egyes tagállami gazdaságpolitikai intézkedések

A vizsgálatok tárgyát képező 29 európai ország¹⁰ példája alapján megállapítható, hogy a legjelentősebb intézkedések a bértámogatásokhoz, a különböző adók csökkentéséhez és elhalasztásához, a hitelekhez kapcsolódó támogatásokhoz, valamint egyes iparágak vagy a kkv-szektor megsegítéséhez köthetők (1. táblázat).

⁸ Maria Demertzis – Gerard Masllorens: The cost of coronavirus in terms of interrupted global value chains. *Bruegel*, 2020. március 9.

⁹ Fellegi Tamás: Hogyan állhat helyre az autóipar? *Növekedés.hu*, 2020. április 28.

¹⁰ Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia.

1. táblázat Gazdaságpolitikai intézkedések az egyes európai országokban

Intézkedés Ország	Hitel- törlesztés felfüggesz- tése	Válság- kezelő hitelkeret	Adóköte- lezettség halasztása	Adó- csökkentés	Bér- támogatás (Kurz- arbeit)	Iparági és/vagy kkv- támogatás	Egyéb sajátos lépés
Ausztria		X	X	X	X	X	–
Belgium	X	X	X			X	vendéglátó- és szállodaipar támogatása
Bulgária	X		X		X	X	eurócsatlakozás gyorsítása
Csehország		X	X		X	X	csődmoratórium
Dánia			X		X	X	–
Észtország		X		X	X	X	infrastruktúra- beruházások; strukturális innováció; balti regionális gázpiac
Finnország	X	X	X	X		X	–
Francia- ország		X	X		X	X	jelentős államkötvény- kibocsátás
Görög- ország	X		X	X	X		eurózóna-segély igénylése, EKB- állampapír-vásárlás
Hollandia		X	X		X	X	jelentős államkötvény- kibocsátás
Horvát- ország							belföldi turizmus élénkítése
Írország	X	X	X		X		–
Lengyel- ország	X	X	X	X	X	X	jegybanki állampapír-vásárlás infrastruktúra- beruházás
Lettország		X			X	X	infrastruktúra- beruházások; balti regionális gázpiac
Litvánia		X			X	X	infrastruktúra- beruházások; balti regionális gázpiac
Luxemburg		X	X			X	jelentős államkötvény- kibocsátás
Magyar- ország	X	X	X	X	X	X	–
Nagy- Britannia		X	X	X	X	X	állami tulajdon a légitársaságokban
Német- ország	X	X	X	X	X		–
Norvégia		X	X	X	X	X	–
Olasz- ország	X	X	X		X		–

Intézkedés Ország	Hitel- törlesztés felfüggesz- tése	Válság- kezelő hitelkeret	Adóköte- lezettség halasztása	Adó- csökkentés	Bér- támogatás (Kurz- arbeit)	Iparági és/vagy kkv- támogatás	Egyéb sajátos lépés
Portugália		X	X		X	X	határon túli portugál közös- ségek támogatása
Románia	X		X		X		nemzetközi IMF-segély, munkaerőexport
Spanyol- ország	X	X	X	X	X	X	–
Svájc		X	X		X	X	–
Svédország		X	X	X	X	X	–
Szerbia		X	X		X	X	turizmus segítésére üdülési utalvány
Szlovákia	X	X	X		X	X	–
Szlovénia		X	X				kisnyugdíjak kiegészítése

Forrás: a szerzők szerkesztése

Bértámogatási rendszerek

Ahogy azt már az előző fejezetben hangsúlyoztuk, a jelenlegi krízishelyzetben kiemelten fontosak a munkahelyek megőrzésére, illetve a munkáltatók és munkavállalók fizetőképességének fenntartására irányuló intézkedések. Ennek hiányában ugyanis a termelés mellett a fizetőképes kereslet is eltűnne, amely tovagyűrűző hatások révén mély gazdasági károkat eredményezne. A legtöbb országban tehát kiemelt prioritást kaptak a munkahelyek megőrzésére, illetve a különféle bérkompenzációkra irányuló támogatások. Megjegyzendő azonban, hogy ezek az intézkedések meglehetősen széles skálán mozogtak, és az esetek többségében nincs egységes intézkedési keret.

Kelet-európai országok

A régióban a bértámogatási rendszerek nagyvonalúságát illetően az egyik élenjáró Csehország volt, ahol a krízist megelőzően a munkanélküliségi ráta értéke az Eurostat adatai alapján az Európai Unióban a legalacsonyabb volt (2%). Az állam 100 milliárd korona (kb. 3,7 milliárd euró) összegű közvetlen támogatást nyújtott a munkáltatók részére („Antivirus” program).¹¹ Továbbá a rövidített munkaidő alkalmazása esetén a bérköltségek 80%-át térítették meg karantén vagy járványügyi zárlat esetén, illetve 60%-os megtérítés jár forgalomcsökkenés

¹¹ Kinstellar: *Czech Republic: Employment support program ANTIVIRUS* (2020).

vagy munkaerőhiány miatt. Szlovákiában ennél valamivel visszafogottabb, ám ugyancsak nagyvonalú, 2 milliárd euró értékű bértámogatási programokat hagytak jóvá. A vírus miatt leállásra kényszerült vállalatok dolgozóinak bérét 80%-ban az állam maximum havi 880 euró/fő mértékig vállalta át. Magyarországon a kormány három hónapra biztosította a kieső munkaidőre járó arányos nettó bérresz 70%-át a termeléseszköken idejére. A bértámogatás mértéke függött a kieső munkaidő nagyságától, amely 15–75% közötti lehetett. A mérnöki és kutatás-fejlesztési munkakörben dolgozók számára legfeljebb három hónapra 40%-os bértámogatást biztosított a kormány. Romániában az állam átvállalta a kényszerszabadságra küldött dolgozók bérének 75%-át úgy, hogy az legfeljebb az országos bruttó átlagbér 75%-a lehetett.¹² Ezt utóbb a szükségállapoton túli időre is kiterjesztették. Szlovéniában az állam átvállalta a hazaküldött munkavállalók bérének 40%-át, ami karantén esetén 80%-ra, a vírussal való megfertőződés esetén pedig 90%-ra emelkedett minden ágazatban. Szerbiában rögzítették, hogy három hónapos időtartamra minden kkv-alkalmazott számára az állam kifizeti a minimálbért, ami 900 ezer embert érintett. A nagyobb vállalatok esetében az állam a minimálbér 50%-át állta, ugyancsak három hónapon keresztül. A balti országokban szintén bevezették a rövidített munkaidőre adott bértámogatást, amely különböző mértékben (a litvánok a bér 60%-át, az észtek a 70%-át, a lettek a 75%-át támogatják), de mindenképpen a minimálbér szintjéhez viszonyítva limitáltan (Litvániában 555 euró, Lettországbán 750 euró, Észtországbán 1000 euró).¹³

Skandináv országok

A skandináv országok közül Norvégiában, Svédországban és Dániában érvényesültek a legjelentősebb munkahelyvédelmi intézkedések. Norvégiában a munkájukat veszített személyek bérének 100%-át fizette a kormány az első 20 napra 600 ezer NOK/év (nagyjából 20 millió HUF) értékig. A 20 nap elteltével azok a személyek, akiknek a jövedelme legfeljebb 300 ezer NOK/év, a bérük 80%-át kapták a kormánytól, míg az ennél magasabb jövedelemmel rendelkezők a bérük 62,4%-át kapták, legfeljebb 600 ezer NOK értékben. Svédországban a központi kormányzat a munkavállalók munkaidejének csökkenése esetén a költségek $\frac{3}{4}$ -ét, részmunkaidő esetén pedig az $\frac{1}{3}$ -át fedezte. A munkáltatók bérköltsége így a felére csökkenhetett, míg a munkavállalók a bérük több mint 90%-át megkaphatták. Dániában a bér-

¹² Krónika: A szükségállapot után is állhatja az állam a kényszerszabadságon lévők bérének egy részét. *KrónikaOnline*, 2020. április 29.; Krónika: Véglegesítette a kormány a válság sújtotta cégek és munkavállalók támogatási módszertanát. *KrónikaOnline*, 2020. április 7.

¹³ LRT: *Lithuanian government's business support plan: 10 key measures* (2020. március 27.); KPMG: *Latvia – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020); Invest in Estonia: *10+ impactful steps Estonia is already taking to reduce the economic effects of COVID 19 (updated)* (2020. április).

kompenzációs rendszer keretében azon vállalkozások számára, amelyek a Covid-19 következtében alkalmazottaik 30%-át vagy minimum 50 főt érintő elbocsátásokra kényszerültek, a kormányzat a havi bérek 75%-át (kb. 1,1 millió Ft/fő értékig) térítette meg.¹⁴ Az órabéres munkában dolgozók esetében a támogatás 90%-ot tett ki (kb. 1,23 millió Ft/fő értékig).

Kontinentális országok

Németországban a dolgozók a Kurzarbeit keretein belül a csökkentett munkaidő alapján ledolgozott órák 100%-át, míg a le nem dolgozott órák 60%-át kapták meg. A program április 22-i bővítését követően a beérkezést követő negyedik hónaptól a legalább 50%-kal kevesebb munkát végző gyermektelen munkavállalók támogatása 70%-ra, míg a gyermekes munkavállalóké 77%-ra nőtt.¹⁵ A hetedik hónaptól kezdődően ennek mértéke 80, illetve 87%-ra emelkedik. A program kibővítése a szövetségi költségvetés számára becslések alapján 680 millió eurós pluszkiadást eredményez.¹⁶ Ausztriában a munkahelyek megőrzése és a vállalkozások fennmaradásának biztosítása még központibb szerepet tölt be a válságkezelés során. Március közepén egy 38 milliárd eurós védelmi csomagot vezettek be, melynek részeként 400 millió eurót a csökkentett munkaidő programjának finanszírozására különítettek el. Május 19-én a rövidített munkaidő keretét 12 milliárd euróra növelték, a rövidített munkaidő pedig legalább 10, de legfeljebb 90% lehetett. Az időtartama legfeljebb három hónap volt, amelyet további három hónappal lehetett bővíteni.¹⁷ Hollandiában április végéig már több mint 100 ezer vállalkozás igényelt segítséget a bérek fizetésére, aminek a költsége meghaladta a 6 milliárd eurót, miközben az erre szánt keretösszeg összesen 10 milliárd eurót tett ki. Az önfoglalkoztatói körből 300 ezren igényeltek támogatást, a fix költségekre pedig 130 ezer cég kért állami forrásokat. Franciaországban részleges munkanélküliséget és munkabér-kompenzációt vezettek be a munkavállalók számára, állami finanszírozással (20 milliárd eurós keretösszeggel). A kiemelten érintett szektorokban (turizmus, vendéglátás, közlekedés, szórakoztatóipar és a kulturális élet) alkalmazottak kényszerszabadságát a kormány munkanélküli-segély formájában fizette ki. Svájcban a rövidített munkaidőből fakadó bérkompenzációra szánt összeg legfeljebb 8 milliárd svájci frank volt, amelyet a munkanélküli-biztosítási alapok igényelhettek. Számos könnyítést alkalmaztak a támogatásokhoz való hozzáférések terén, és jelentősen kibővítették a jogosultak körét is.

¹⁴ Copenhagen Capacity: *Temporary wage compensation* (2020. március 30.); KPMG: *Denmark – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020).

¹⁵ BMF Deutschland: *Vereinfachtes Kurzarbeitergeld: Arbeitsplätze sichern* (2020. november 24.).

¹⁶ BMAS: *Weitere Hilfen für Arbeitnehmer* (2020. május 14.).

¹⁷ AMS: *COVID-19-Kurzarbeit* (2020).

A mediterrán régió országai

Olaszországban a rendkívüli munkaerőpiaci szabályozás lehetővé tette a fizetett szabadságolást azoknak a szülőknek, akiknek a gyermeke az iskolabezárások miatt otthon kellett, hogy maradjon. Egyben általánosságban is megemelték a fizetett szabadság napjainak számát a normál kereten felül további 12 nappal. Számos könnyítést és extra támogatást kaptak azon munkavállalók, akik továbbra is munkába járásra kényszerültek, illetve gyermekeik felügyeletét továbbra is el kellett látniuk. Továbbá 4 milliárd euró többlet hozzárendelésével a munkanélküli támogatás pénzügyi alapját (*Cassa integrazione in deroga*) kiterjesztették az ország teljes területén minden foglalkoztatottra és ágazatra. Spanyolországban a munkaerőpiac védelmében a munkanélküli-segélyre való jogosultságot kiterjesztették azokra is, akik az eredeti szabályozás szerint nem fizettek be elegendő tb-járulékot a jogosultság megszerzéséhez.¹⁸ Az önfoglalkoztató kisvállalkozók is jogosulttá váltak a pénzbeli ellátásra, amennyiben *vis maiorra* hivatkozva felfüggesztették a tevékenységüket. A feleslegessé vált, de átlományban tartott munkavállalók után nem kellett adót fizetnie a munkaadónak, az 50 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások esetében pedig az állam átvállalta a bér 75%-át a következő hat hónapban, amennyiben a munkaadó rövidített foglalkoztatással megtartotta a munkavállalóit.¹⁹ Portugáliában a bértámogatás alapja az volt, hogy az eredeti bér $\frac{2}{3}$ -át garantálták a tartalékba helyezett, de el nem bocsátott munkavállalók számára, és ennek a $\frac{2}{3}$ -nak a felét fizette az állam, felét pedig a munkaadó. Az önfoglalkoztatóknak is járt állami támogatás, amennyiben a megelőző 12 hónapban fizettek maguk után tb-t. Ez esetben az elmúlt háromhavi átlagkeresetük $\frac{1}{3}$ -át fizette az állam pénzbeli támogatásként. A tovább foglalkoztatott és dolgoztatott vagy továbbképzésre küldött munkavállalók után is lehetett kérni bértámogatást 70%-os mértékben, egytől hat hónap időtartamra. Görögországban a bértámogatás terén a felfüggesztett státuszú munkavállalók összesen 800 euró állami bértámogatásra számíthattak adómentesen és a tb-jogosultságuk megőrzése mellett. A felfüggesztett státusz csak bizonyos vállalatok számára volt engedélyezett, és 45 napban maximálták további egyéb feltételek mellett.²⁰ Továbbá lazítottak a foglalkoztatási szabályokon is – ami hosszú távon fenntartva akár munkaerőpiaci reformnak is tekinthető. Bulgária is alkalmazta a bértámogatást. A szabadságra küldött munkavállalók bérének 50%-át, bizonyos kategóriájú munkaadók esetében a bér és a tb-járulékok 60%-át finanszírozta az állam. A startupvállalkozások esetében az első havi bér 60%-át a kormány fizette.

¹⁸ Josep Mestres Domènech: Economic measures to counteract the impact of COVID-19 in Spain. *CaixaBank*, 2020. április 16.

¹⁹ Cristina Enache: Spain's COVID-19 economic response. *Taxfoundation*, 2020. március 27.

²⁰ KPMG: *Greece – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020).

Angolszász országok

Írországban a *bérkompenzációs rendszer* keretében a kormányzat a munkavállalók bérének 70%-os támogatását vállalta (heti legfeljebb 410 euró értékben). A séma 12 hetes időszakot fedett le. A rendszerben részt vehetett minden olyan vállalat, amely a bevétele 25%-át elvesztette. Létrejött a „Covid-19-pandémiás munkanélküli segély”, amely egyfajta sürgősségi segélyként funkcionál azon munkavállalók számára, akik a válság miatt veszítették el a munkájukat. Ennek értéke 350 euró/hét, amely egyéni vállalkozók számára is elérhető. Az Egyesült Királyságban a kormány átvállalta a fizetések 80%-át, havonta 2500 font értékig minden olyan munkavállaló esetében, aki a járvány miatt nem tudott dolgozni. A vállalás a március 1-jétől esedékes fizetésekre és a következő három hónapra vonatkozott, de adott esetben meg lehetett hosszabbítani.

Fizetési kötelezettségek enyhítése

A koronavírus-járvány az adófizetési kötelezettségek teljesítését is nehezítette. Egyfelől a gazdasági teljesítmény csökkenése visszaveti a bevételeket, ami erodálja az adófizetési képességet. Másfelől a bevezetett járványügyi intézkedések is nehézséget okoznak: elegendő, ha arra gondolunk, hogy akár kivitelezhetetlenné válhat a könyvelő vagy az adóhivatal felkeresése.

Az intézkedések súlyát tükrözi, hogy Ausztriában például a 38 milliárd eurós védelmi csomag keretein belül 10 milliárd eurót szántak az adófizetések halasztásának fedezésére. Az Egyesült Királyságban vállalati támogatások, adócsökkentések címszó alatt 29,3 milliárd fontot, míg áfahalasztások céljából 3,1 milliárd fontot különítettek el.

Fizetési halasztások

Szinte valamennyi ország alkalmazta a különféle adók, járulékok befizetésének elhalasztását. A vállalkozások a legtöbb kedvezményben a kkv-szektorban részesültek. A társasági adó befizetésének határidejét Franciaországban, Portugáliában és Romániában három hónappal halasztották el, Dániában négy hónapos, míg Spanyolországban hat hónapos halasztási lehetőséget biztosítottak. Mindez a késedelmi kamatok megfizetésének kötelezettsége nélkül vált lehetővé. Görögországban szintén négy hónapos halasztást vezettek be bizonyos adónemekre (az áfára például nem), amennyiben azonban valamely cég befizette a nyereségadót áprilisban, úgy 25% kedvezményt kapott az adófizetési kötelezettségére.²¹ Olaszországban, Csehországban

²¹ KPMG: *Greece: Tax payment extensions part of tax relief measures (COVID-19)* (2020); KPMG: *Greece: Additional tax relief measures (COVID-19)* (2020).

és Bulgáriában ugyancsak lehetővé vált a társasági adó halasztása. Lengyelországban a kiskereskedelmi adófizetést felfüggesztették a 2020. július–december közötti időszakra.²² Szerbiában bejelentették, hogy az adófizetéseket a rendkívüli állapot vége után kell teljesíteni, továbbá bejelentették a jövedelemhez, a nyereséghez, valamint a bérekhez köthető adók három hónapos halasztásának lehetőségét, amelyet további három hónappal lehetett meghosszabbítani, ezután pedig részletfizetést lehetett kérni legfeljebb 24 hónapra. Az Egyesült Királyságban a kisvállalkozások iparűzési adóját a 2020-as évre eltörölték a koronavírus által negatívan érintett szektorokban.

Meghosszabbították az áfa befizetésének határidejét Belgiumban, Luxemburgban, Norvégiában, Svájcban és az Egyesült Királyságban. Utóbbi ország esetében 3,1 milliárd fontot különítettek el erre a célra.

Áfa-, tb- és munkáltatói járulékok csökkentése

Áfacsökkentést hajtottak végre Magyarországon, Spanyolországban, Olaszországban, illetve Norvégiában. Utóbbi esetében a 2020. március 20-tól október 31-ig tartó időszakra vonatkozóan 12%-ról 8%-ra csökkentették a személyszállítást, a szállás és a kulturális ágazat egyes területein. Magyarországon az új építőipari projektek indulását hivatott segíteni az 5%-os áfa alkalmazása a rozsdáövezetekben épülő új lakások esetében.

Norvégiában a munkáltatói hozzájárulások befizetésének határidejét több lépésben meghosszabbították. Svédországban és Svájcban ugyancsak lehetőség volt a tb-járulékok elhalasztására az egyéni vállalkozások és a krízis által különösen sújtott vállalatok esetében. Görögországban és Romániában a tb-járulékok esetében három hónapos csúszást engedtek meg, illetve utóbbinak az utólagos megfizetés 12 hónapra történő elosztása vált lehetővé. Csehországban a személyi jövedelemadóval kapcsolatos fizetési kötelezettségeket is három hónappal elhalasztották. Lengyelországban a munkaadók bizonyos adó- és járulékfizetéseket késleltethetnek, amennyiben az árbevételük 40%-kal visszaesett a járvány következtében. Portugáliában a tb-járulék esetében március, április és május hónapra vonatkozóan az egyharmadára csökkent az adóteher. Június és július hónapra pedig halasztott fizetést kérhettek az érintettek.

Adókedvezmények

Számos esetben alkalmaztak adókedvezményeket is. Romániában a vállalatok likviditását célzó további intézkedés volt, hogy az állam elengedte a késedelmi kamatot és az adóbírságot azon adótartozással bíró cég esetében, amelyik év végéig

²² KPMG: *Croatia – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020).

rendezi az adótartozását.²³ Észtországban az üzemanyagra kivetett jövedéki adó, a kikötőhasználatra kivetett illetékek és az online médiatermékek adója esetében csökkentették az adót. Bulgáriában a helyi adók esetében az ingatlan- és gépjármű-adók időben történő befizetése esetén 5% adókedvezményben részesülnek az állampolgárok. Magyarországon a leginkább érintett ágazatokban lehetővé tették a munkáltatói és nyugdíjjárulék elengedését, a munkavállalók járulékának csökkentését, a kisadózó vállalkozások tételes adójának (KATA) mentességét több mint 81 ezer kisvállalkozó esetében, valamint a turizmusfejlesztési hozzájárulás elengedését június 30-ig. A szociális hozzájárulási adó mértéke 17,5%-ról 15,5%-ra csökken 2020. július elsejétől, ami fél év alatt 160 milliárd forintot hagyott a vállalkozásoknál. Továbbá 12%-ról 11%-ra csökken a KIVA (kisvállalati adó) kulcsa, ami jövőre 10 milliárd forintot hagy több mint 50 ezer kisvállalkozásnál. A turizmus Magyarországon kiemelten fontos ágazat. A szektorban mintegy 200 ezer ember dolgozik, a GDP több mint 8%-át állítják elő, és több mint 10 millió ember veszi igénybe a szolgáltatásaikat. Ezért december 31-ig felfüggesztették az idegenforgalmi adót. 4%-ra csökken a SZÉP-kártya adója június 30-ig, a keretösszeg 800 ezer forintra nő a versenyszférában, 400 ezer forintra pedig a közsférában. Fejlesztési, felújítási hitelprogramok és támogatások indultak a turizmus ágazatában, a turizmus védelmének programjára 600 milliárd forintot biztosít a kormány.

A kkv-kat és az egyes iparágakat érintő támogatások

A vizsgált országok körében a kkv-kat érintő támogatások voltak azok, amelyek szinte mindenhol jelen voltak. Ideértendők a különféle hitelprogramok, állami garanciavállalások, induló vállalkozásokat támogató programok stb. Ezeken túlmenően az egyes országokban bizonyos szektorok, ágazatok kiemelt figyelmet kaptak. Ama országok esetében, ahol a nemzeti össztermék meghatározó hányadát a turizmus, illetve az idegenforgalom adja, igyekeztek e területekre több forrást átcsoportosítani. Horvátországban például kiemelt figyelmet kapott a vendéglátás, a turizmus, a belföldi repülőutak, valamint a halászati ágazat. A kk-szektor számára külön keretösszeget határoztak meg, illetve három hónapig az állam keresetkiegészítésről döntött a vendéglátás, az élelmiszeripar, a szállítás, a logisztika, illetve a munkaerő-intenzív tevékenységek (textilipar, ruházati ipar) szektorában. Szerbiában célzott támogatásokat vezettek be a közlekedési, logisztikai és turizmusszektor területén, a külföldi turisták pótlása érdekében 160 ezer üdülési utalványt osztottak ki. A portugál intézkedések hasonló megoldásokat tartalmaztak a vendéglátóipari és turisztikai szektor vállalatainak kedvező kamatozású hitelnyújtással, általános-ságban pedig a banki hitelek feletti garanciavállalással és törlesztési moratóriummal segítették a gazdaság lélegzethez jutását.

²³ Krónika: Adóamnesztia és kedvezmény a cégeknek. *KrónikaOnline*, 2020. május 11.

Az Egyesült Királyságban a brit mindennapok és a nemzeti karakterisztika szempontjából kiemelten fontos pubok, kocsmák, színházak és más vendéglátóipari, szabadidős és kiskereskedelmi cégek 25 ezer font támogatásban részesültek, valamint az ebben az ágazatban működő vállalatok mentesültek az ingatlanadó kötelezettsége alól. Svájcban ágazati kompenzációban részesültek a kulturális és sporttevékenységek, a turizmus és a légitökölekedés területei. Németországban 30 milliárd eurós hitelgarancia-program jutott a beszállítói és az árufuvarozási területekre. E programok különösen fontosak a német autóipar számára, amelynél a strukturális egyensúlytalanságok jelei már 2019 januárja óta láthatók, s a pandémia időszakában csak felerősödtek. Hasonlóan Lengyelországban a kulturális ágazat külön támogatási programot kapott. A vasúti szállítás terén mutatkozó bevételekiesések kompenzálására több részből álló támogatási programot hoztak létre.

Dániában a kormány 1,5 milliárd korona értékben új garanciarendszert nyitott, amelynek keretében lehetővé teszik az érintett utazásszervezők kompenzációját. A kormányzat kiemelt támogatást fordított továbbá a legsérülékenyebb szektorokban működő vállalatok fix költségeinek (például bérleti díj) kompenzálására. Norvégiában állami hitelgaranciákat nyújtottak a Norwegian, SAS és más társaságok számára (6 milliárd NOK értékben), továbbá kompenzációs sémát hoztak létre a sport és kultúra területén (megközelítőleg 1 milliárd NOK értékben). Svédországban ugyancsak ideiglenes kedvezményt nyújtottak a bérleti díjak után egyes kiszolgáltató szektorokban (például hotel, étterem, tartós fogyasztási javak szektora). A költségvetés kiegészítő 5 milliárd SEK-et különített el e célra.²⁴ A légitársaságok pedig 2020-ban legfeljebb 5 milliárd SEK összegű hitelgaranciát kaptak.

Szerbiában a kormány 200 millió euró értékű infrastruktúra-fejlesztést jelentett be a járvány gazdasági növekedésre gyakorolt hatásának tompítása érdekében.

Egyéb intézkedések

Az adóbehajtási végrehajtásokat felfüggesztették többek között Olaszországban, Svájcban, Írországban, Bulgáriában és Spanyolországban.

Hiteltörlesztési moratóriumot vezettek be Horvátországban és Lengyelországban (három hónapos időtávra), Bulgáriában (hat hónapos időtávra), Szlovákiában és Romániában (kilenc hónapos időtávra), valamint Magyarországon (2020 végéig). Spanyolországban a munkanélkülivé váltak számára felfüggesztették a jelzáloghitelük törlesztését. Olaszországban 18 hónapra függesztették fel azoknak a jelzáloghiteleknek a törlesztését, amelyek a tulajdonosok első otthonának (első lakástulajdonának) megvásárlásához kapcsolódnak. Az úgynevezett Gasparrini-alap ezen túlmenően átvállalta az időszakra jutó kamatok 50%-át. A mikro-, kis-

²⁴ Government Offices of Sweden: *Temporary discount for fixed rental costs in vulnerable sectors* (2020. március 30.).

és közép vállalatok számára szeptember 30-ig függesztették fel a hiteltörlesztést, ami nagyságrendileg 220 milliárd euró likviditási enyhítést jelent számukra. A balti országokban a hiteltartozások törlesztése kamatmentesen halaszthatóvá vált. Görögországban három hónapos halasztás vált lehetővé a startupvállalkozások számára. Csehországban pedig október 31-ig lehetett a fizetéseket elhalasztani.

A fentiekén túlmutatóan Svédországban a 2019-es adóköteles nyereség 100%-át (1 millió SEK értékig) el lehetett helyezni egy adóelosztási tartalékban, amelyet ezután beszámíthatnak a lehetséges jövőbeli veszteségekkel szemben. Hasonlóan Norvégiában akként módosították a társasági adószabályokat, hogy a veszteségeket tapasztaló vállalkozások átcsoportosíthatják veszteségüket az előző évek adóköteles többletéhez.²⁵

Következtetések

A koronavírus-járvány okozta krízis jellegében jelentősen eltér a korábbi időszakokban tapasztalt válságokéhoz képest, és az egyes országok által meghozott rövid távú fiskális válaszlépések is meglehetősen széles skálán mozogtak. Bár az intézkedések tárgya többnyire megegyezik, azok mértéke és időtartama már heterogén képet mutat. Európában a legjelentősebb intézkedések a bértámogatásokhoz, a különböző adók csökkentéséhez és elhalasztásához, a hitelekhez kapcsolódó támogatásokhoz, valamint az egyes iparágak vagy a kkv-szektor megsegítéséhez köthetők. Monetáris téren előfordul kamatsökkentés, de inkább a hitelcsatornán keresztüli forrásteremtés jellemző a jegybankok válaszlépésére is.

2020 harmadik negyedében a koronavírus-járvány (potenciális) második hulláma okoz feszültségeket számos gazdaság számára. Az országok immár tapasztaltabban állnak a helyzet előtt: a második negyedében történt események tanulságai beépíthetők a következő időszak megfelelő kezelését szolgáló eszköztárba. Amint arra a járvány rámutatott, a jelenleg kialakult helyzetben is kulcsfontosságú tényező az egyes országok számára a gazdasági reziliencia. Bár a rövid távú válaszlépések igyekeztek a problémák minél teljesebb körű megoldását szolgálni, azok számos eleme újbóli alkalmazásának lehetősége meglehetősen korlátozott. A megnövekedett állami szerepvállalás hosszú távon nem képes valamennyi problémára megoldást találni, illetve számos költséggel jár, amelyek elsősorban hosszú távon éreztetik a hatásukat.

A gazdaság átmeneti életben tartását szolgáló munkahelyvédelmi, valamint a termelés és a fizetőképesség fenntartására irányuló gazdaságpolitikai lépések segítettek elkerülni a legrosszabb forgatókönyvek megvalósulását. Mindez azonban az egyes országok költségvetési egyenlegének jelentős romlását eredményezte. A GDP-

²⁵ Kjetil Olsen et al.: Norway: Economic measures to tackle the Corona effect. *Corporate.Nordea*, 2020. március 18.

arányos államadósság alakulását a GDP jelentős visszaesése, illetve az adósság-szintek volumenének emelkedése is a magasabb értékek felé tereli. Amennyiben a márciusban kezdődő események ismétlődnének, a gazdasági károk és azok gazdasági szereplőket érintő negatív mellékhatásai tovább mélyülnek. A probléma azonban nem közelíthető meg pusztán gazdasági oldalról. A károk enyhítése megköveteli az egészségügyi szempontok figyelembevételét is. A gazdaságpolitika számára a legnagyobb megoldandó kihívás e kettő közötti egyensúly megtalálása és azon gyakorlatok minél szélesebb körben történő implementálása, amelyek komplex módon képesek kezelni a járvány okozta feszültségeket. Mindez túlmutat az egészségügyi előírások és a társadalmi távolságtartás pontos betartásán. A járvány a már korábban is megjelenő társadalmi, gazdasági problémák felerősödését eredményezte. A technológiai fejlesztések, a digitalizáció fontossága most is meghatározó tényezőként szolgálhat a gyors talpra állásban. Itt is figyelembe kell azonban venni, hogy e lépések ne a munkahelyek számának csökkenését, hanem elsősorban azok átalakulását eredményezzék a foglalkoztatottsági szintek megtartása mellett. A korábbi időszakokban fegyelmezett gazdaságpolitikát folytatók nagyobb mozgástérrel rendelkeznek, ami szintén a gyorsabb felépülést és a későbbi károk alacsonyabb mértékét támogatja. A válságkezelés első szakaszában alkalmazott intézkedések pontosabb értékelése elsősorban hosszú távon valósítható meg, és további empirikus kutatásokat igényel.

Mivel az egészségügyi kockázat mindenütt ugyanaz, csak a járvány kiterjedése más mértékű, ezért nagyon hasonló gazdaságmegőrzési megoldásokkal találkozhatunk az egyes európai országokban. Legfeljebb a szabályozás és a támogatás mértékében vagy formájában találunk eltéréseket, amelyek az ország sajátosságából vagy a gazdasági mozgástér korlátaiból következnek.

Versenyelőnyt eredményezhetnek továbbá a válság utáni újraindítás során az innovációalapú megoldások és megközelítések – főleg, amelyek ártértelmezik a mobilitást –, amennyiben ennek következtében megemelt termelékenységi szintről indul be a növekedés.

Ugyancsak fontos szereppel bír az Európai Bizottság, amely a középtávú gazdasági újraindításban tud szerepet vállalni a 2021–2027-es költségvetési ciklusban. A 2020. július végi tárgyalások eredményeképpen a következő hétéves időszakban minden eddiginél bőkezűbb forrásallokációra számíthatnak a tagországok. Mindezt a koronavírus okozta szükséghelyzet idézte elő.

Végezetül az azonnali, rövid távú kapacitásfenntartást és gazdaságmegőrzést a középtávú gazdasági újraindításnak kell követnie. Ehhez szükséges bizonyos iparágak üzleti és technológiai modelljének újragondolása, az emberek megrendült bizalmának és így mobilitásának helyreállítása, valamint a termelési kapacitások felléptetésének és átalakításának támogatása. A társadalmi szemléletváltás elősegítése szükséges lehet a higiénia, a társadalmi és gazdasági érintkezések és a fogyasztás terén.

Felhasznált irodalom

- AMS: *COVID-19-Kurzarbeit* (2020). Online: <https://www.ams.at/unternehmen/personalsicherung-und-fruehwarnsystem/kurzarbeit>
- BMAS: *Weitere Hilfen für Arbeitnehmer* (2020. május 14.). Online: <https://www.bmas.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/sozialschutzpaket-ii-weitere-hilfen-fuer-arbeitnehmer.html>
- BMF Österreich: *Blümel on hardship fund – to give quickly is to give double* (2020. március 27.). Online: <https://www.bmf.gv.at/en/press/press-releases/2020/March-2020/Blümel-on-hardship-fund---to-give-quickly-is-to-give-double-.html>
- BMF Österreich: *Short-time working: funds increased to €12 billion* (2020. május 19.). Online: <https://www.bmf.gv.at/en/press/press-releases/2020/Mai/Short-time-working--funds-increased-to-€12-billion.html>
- BMF Deutschland: *Vereinfachtes Kurzarbeitergeld: Arbeitsplätze sichern* (2020. november 24.). Online: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Corona-Schutzschild/2020-03-19-Beschaeftigung-fuer-alle.html;jsessionid=7C8ABAEB3A-214E89541899B9BAB31834.delivery2-replication>
- Copenhagen Capacity: *Temporary wage compensation* (2020. március 30.). Online: <https://www.copcap.com/covid19-wage-compensation>
- Darvas Zsolt (2020): An uncompromising budget. *Bruegel*, 2020. május 29. Online: <https://www.bruegel.org/2020/05/new-eu-budget-proposal-the-uncompromised-compromise>
- Demertzis, Maria – Gerard Masllorens: The cost of coronavirus in terms of interrupted global value chains. *Bruegel*, 2020. március 9. Online: <https://www.bruegel.org/2020/03/the-cost-of-coronavirus-in-terms-of-interrupted-global-value-chains>
- Doménech, Josep Mestres: Economic measures to counteract the impact of COVID-19 in Spain. *CaixaBank*, 2020. április 16. Online: <https://www.caixabankresearch.com/en/economics-markets/labour-market-demographics/economic-measures-counteract-impact-covid-19-spain>
- Enache, Cristina: Spain's COVID-19 Economic Response. *Taxfoundation*, 2020. március 27. Online: <http://taxfoundation.org/spain-coronavirus-economic-response>
- European Council: *Report on the comprehensive economic policy response to the COVID-19 pandemic* (2020. április 9.). Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/09/report-on-the-comprehensive-economic-policy-response-to-the-covid-19-pandemic>
- Eurostat: *GDP down by 3.8% and employment down by 0.2% in the euro area* (2020. május 15.). Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10294864/2-15052020-AP-EN.pdf/5a7ea909-e708-f3d3-8375-e2510298e1b8>
- Eurostat: *Production in construction down by 14.1% in euro area* (2020. május 19.). Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10294792/4-19052020-AP-EN.pdf/9be84ffa-0a4c-655c-2f24-52419b035ec8>
- Fellegi Tamás: Hogyan állhat helyre az autóipar? *Növekedés.hu*, 2020. április 28. Online: <https://novekedes.hu/elemzesek/hogyan-allhat-helyre-az-autoipar>
- Gopinath, Gita: The Great Lockdown: Worst economic downturn since the Great Depression. *IMFBlog*, 2020. 04. 14. Online: <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression>
- Government Offices of Sweden: *Temporary discount for fixed rental costs in vulnerable sectors* (2020. március 30.). Online: <https://www.government.se/articles/2020/03/temporary-discount-for-fixed-rental-costs-in-vulnerable-sectors>
- IMF: *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown* (2020. április). Online: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>

- Invest in Estonia: *10+ impactful steps Estonia is already taking to reduce the economic effects of COVID 19 (updated)* (2020. április). Online: <https://investinestonia.com/steps-estonia-is-taking-to-reduce-the-economic-effects-of-covid-19>
- Kinstellar: *Czech Republic: Employment support program ANTIVIRUS* (2020). Online: <https://www.kinstellar.com/insights/detail/1085/czech-republic-employment-support-program-antivirus>
- KPMG: *Croatia – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020). Online: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/croatia-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- KPMG: *Denmark – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020). Online: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/denmark-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- KPMG: *Greece: Additional tax relief measures (COVID-19)* (2020). Online: <https://home.kpmg/us/en/home/insights/2020/04/tnf-greece-additional-tax-relief-measures.html>
- KPMG: *Greece – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020). Online: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/greece-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- KPMG: *Greece: Tax payment extensions part of tax relief measures (COVID-19)* (2020). Online: <https://home.kpmg/us/en/home/insights/2020/03/tnf-greece-tax-payment-extensions-tax-relief-measures.html>
- KPMG: *Latvia – Government and institution measures in response to COVID-19* (2020). Online: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/latvia-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- Krónika: Véglegesítette a kormány a válság sújtotta cégek és munkavállalók támogatási módszertanát. *KrónikaOnline*, 2020. április 7. Online: <https://kronikaonline.ro/gazdasag/veglegesitette-a-kormany-a-valsag-sujtotta-cegek-es-munkavallalok-tamogatasi-modszertanat>
- Krónika: A szükségállapot után is állhatja az állam a kényszerszabadságon lévők bérének egy részét. *KrónikaOnline*, 2020. április 29. Online: <https://kronikaonline.ro/gazdasag/a-szuksegallapot-utan-is-allhatja-az-allam-a-kenyszerszabadsagon-levok-berenek-egy-reszet#>
- Krónika: Adóamnesztia és kedvezmény a cégeknek. *KrónikaOnline*, 2020. május 11. Online: <https://kronikaonline.ro/gazdasag/adoamnesztia-es-adokedvezmeny-a-cegeknek-n-kilenc-szazalek-folotti-lehet-a-hiany>
- KSH: *A vendégéjszakák száma márciusban 65%-kal csökkent* (2020. május 7.). Online: <http://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok#/hu/document/ks2003>
- KSH: *5,6%-kal csökkent az ipari termelés* (2020. május 13.). Online: <http://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok#/hu/document/ipa2003>
- KSH: *38%-kal csökkent az ipari termelés* (2020. július 14.) Online: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ipe/ipe2004.html>
- LRT: *Lithuanian government's business support plan: 10 key measures* (2020. március 27.). Online: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1152162/lithuanian-government-s-business-support-plan-10-key-measures>
- OBR: *World economy and drivers of UK exports* (2020). Online: <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/world-economy-and-drivers-of-uk-exports>
- Olsen, Kjetil – Dane Cekov – Lars Moulund – Joachim Bernhardsen: Norway: Economic measures to tackle the Corona effect. *Corporate.Nordea*, 2020. március 18. Online: <https://e-markets.nordea.com/article/56333/norway-economic-measures-to-tackle-the-corona-effect>
- Piac és Profit: *Milyen vállalati tevékenységek lesznek a nyertesei a következő hétéves ciklus uniós költségvetésének?* (2020. március 17.) Online: https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/milyen-vallalati-tevekenysegek-lesznek-a-nyertesei-a-kovetkezo-heteves-ciklus-unios-koltsegvetesenek